

باسمه تعالی

سنجش اظهارات آقای موسوی خوئینی‌ها در باره امام موسی صدر

محسن الویری

اخیراً مصاحبه‌ای از آیت‌الله آقای سیدمحمد موسوی خوئینی‌ها منتشر شده که در آن اخبار و تحلیلهایی متفاوت در باره دو تن از چهره‌های برجسته شیعی جهان معاصر اسلام یعنی امام موسی صدر و مرحوم آیت‌الله هاشمی رفسنجانی بیان شده است. در بخشهایی از این مصاحبه در باره امام موسی صدر چنین آمده است:

"مرحوم آقاموسی صدر، تا آنجا که رفتار ظاهری‌اش نشان می‌داد، هیچ نوعی همراهی با انقلاب نداشت. به نظرم می‌آید که اساساً در آن زمان ایشان نظرش این نبوده که نهضتی که در ایران شروع شده به یک نتیجه خاصی می‌تواند برسد ... اما آقاموسی از آنجا که مسئله نهضت برایش اهمیت چندانی نداشت، این دیدار (با شاه) را انجام داد ... ولی با این حال زیر بار این همکاری (برای چاپ یک مجله) نرفت شاید هم به این دلیل که با مبارزات جاری در ایران موافق نبود ...."

مناسب‌ترین و رایج‌ترین روش ارزیابی میزان درستی این سخنان، سنجش آن با دیگر گزاره‌های مربوط به مناسبات بین امام موسی صدر و انقلاب اسلامی و نقش آفرینان انقلاب در اسنادی مانند مصاحبه‌های چهره‌های انقلاب در باره امام موسی، اظهارنظرهای امام موسی در باره انقلاب، خاطرات شخصیت‌هایی مانند مرحوم دکتر سیدصادق طباطبایی، گزارشهای مربوط به نوع مراودات مرحوم سیداحمد خمینی با امام موسی و مانند آن است. چنین به نظر می‌آید که اطلاعات برگرفته از این اسناد با مطالب بیان شده در این مصاحبه در باره امام موسی صدر همسویی ندارد. منبع مهم دیگری که در همین چارچوب می‌توان به آن رجوع و به مدد آن در باره این سخنان داوری کرد، اظهار نظرهای شخص امام خمینی رحمه الله علیه است. با توجه به حساسیت امام نسبت به انقلاب اسلامی، اگر مطالب بیان شده در این مصاحبه در باره امام موسی صدر یعنی هیچ نوع همراهی نداشتن با انقلاب، اهمیت چندانی نداشتن برای نهضت، و موافق نبودن با مبارزات درست باشد، امام خمینی چه موضعی نسبت به ایشان می‌گرفتند؟ چنین فردی چه جایگاهی نزد امام خمینی می‌توانست داشته باشد؟

بررسی مجموعه اظهارنظرهای امام خمینی در باره امام موسی صدر بر اساس آن چه در نرم افزار صحیفه امام گردآوری شده، می تواند در این زمینه سودمند باشد. این اظهارنظرها چنین است:

یک . شهریور ۱۳۵۷/شوال ۱۳۹۸ - تلگراف به یاسر عرفات

بسم الله الرحمن الرحيم. - جناب آقای یاسر عرفات، رئیس کمیته اجراییه سازمان آزادیبخش فلسطین. - از سلامت جناب حجت الاسلام آقای سید موسی صدر، رئیس مجلس شیعیان لبنان، هیچ گونه اطلاعی ندارم و موجب نگرانی اینجانب است. از جنابعالی تقاضا دارم که هرچه زودتر از مکان ایشان اطلاع پیدا کرده و اینجانب را از سلامت ایشان آگاه گردانید. توفیق جنابعالی را در اهداف اسلامی خواستارم. روح الله الموسوی الخمینی. (صحیفه امام، ج ۳، ص ۴۵۸)

دو. ۱ مهر ۱۳۵۷/۲۰ شوال ۱۳۹۸. - تلگراف به حافظ اسد

بسم الله الرحمن الرحيم. - حضرت آقای حافظ اسد، رئیس جمهوری سوریه و رئیس کنگره جبهه صمود و رفض، پس از اهدای سلام؛ اینجانب از غیبت جناب حجت الاسلام آقای سید موسی صدر نگران و متأثرم. از جنابعالی تقاضا دارم که این موضوع را با سران کشورهای که در قضیه فلسطین اجتماع کرده اند در میان گذارید و اهتمام آنان را جلب نمایید ..... و السلام علیکم و رحمۃ الله و برکاته - روح الله الموسوی الخمینی. (صحیفه امام، ج ۳، ص ۴۷۹)

سه. ۲۶ مهر ۱۳۵۷/۱۵ ذی القعدة ۱۳۹۸ - تلگراف به قذافی

بسم الله الرحمن الرحيم - حضرت رئیس جمهور لیبی - پس از اهدای سلام و تحیت؛ قضیه جناب حجت الاسلام آقای صدر به شکل معمایی مرموز درآمده است. بستگان ایشان پس از بررسی می گویند در لیبی هستند. چون جناب ایشان مورد احترام و محبت روحانیون و دیگر جناحها هستند و این امر موجب نگرانی آنهاست مقتضی است در آن اهتمام نمایید. و از دولت خودتان بخواهید ما را از سلامت ایشان و محل اقامتشان

مطلع نموده نگرانیها را رفع کنند. والسلام علیکم. ۱۵ ذی القعدة ۹۸. - روح اللّٰه الموسوی الخمينی (صحیفه امام، ج ۴، ص: ۴۶)

چهار. ۱۵ آبان ۱۳۵۷/۵ ذی الحجّه ۱۳۹۸ - مصاحبه با مجله المستقبل

[ناپدید شدن امام موسی صدر، فکر هموطنان لبنانی را اشغال کرده است. آیا در خصوص آن تماسهایی برقرار کرده اید؟ و نتیجه تماسها چه بوده است؟]. - در خصوص وضعیت حجت الاسلام آقای سید موسی صدر که مورد علاقه بسیاری از مسلمین است اقداماتی کرده ایم و متأسفانه تاکنون به نتیجه نرسیده ایم. (صحیفه امام، ج ۴، ص ۳۳۷)

پنج. ۲۰ آبان ۱۳۵۷/۱۰ ذی الحجّه ۱۳۹۸ - مصاحبه با روزنامه النهار

[به نظر حضرت آیت اللّٰه چه کسانی در اخفای امام موسی صدر نقش داشته اند؟ آیا به نظر حضرتعالی، امام موسی صدر هنوز زنده اند؟ آیا تصور می فرمایید که ایشان به لبنان برگردند یا خیر؟ بین شما و مجلس اعلای شیعه در لبنان، چه ارتباطی وجود دارد؟]. - راجع به اینکه ایشان را چه کسی مخفی کرده است، من اطلاعی ندارم. اما راجع به اینکه ایشان زنده اند و برگردند، امیدوارم که زنده باشند و برگردند. من به ایشان علاقه دارم و امیدوارم که به سلامت برگردند و کار خودشان را ادامه دهند. (صحیفه امام، ج ۴، ص ۴۴۴)

شش. ۲ آذر ۱۳۵۷/۲۲ ذی الحجّه ۱۳۹۸

مصاحبه با روزنامه السفير - [آیا خبر جدیدی در مورد امام موسی صدر هست؟]. - اقداماتی شده است؛ امیدواریم سودمند باشد و ایشان که مورد علاقه من و نیز شیعیان، بلکه مسلمین لبنان است، هر چه زودتر به وطن خویش برگشته و به کار خود مشغول شوند. (صحیفه امام، ج ۵، ص ۸۲)

هفت. ۶ آذر ۱۳۵۷/۲۶ ذی الحجّه ۱۳۹۸ - گفتگو با نمایندگان حركة المحرومين لبنان

[سید حسین حسینی: ... در زمانی که مجلس شیعه و حرکت المحرومین به رهبری امام موسی کار خود را ادامه می‌دهد و در وضعی که به اسلام و تشیع اعتقاد داریم و از راه موسی صدر الهام می‌گیریم، ناگهان او را ربودند، که ضربه شدیدی به ما زد. و ما را سخت به خود مشغول کرد. قدرت فکری ما را گرفت که نتوانیم به شیعیان دنیا خصوصاً ایران کمک کنیم.]. امام: قضیه آقای صدر بسیار مهم، و به ما هم لطمه وارد کرده است لکن امیدوارم بزودی برگردد، و کارها را که اسلامی است و به نفع شیعه، انجام دهند. در غیاب ایشان نباید شما آقایان مایوس شوید. (صحیفه امام، ج ۵، ص ۱۳۵)

هشت. ۱۶ آذر ۶/۱۳۵۷ محرم ۱۳۹۹ - مصاحبه با نشریه لبنانی «امل»

[چه اقداماتی راجع به امام موسی صدر فرموده اید؟] - در زمانی که نجف بودم، تلگرافی به آقای یاسر عرفات و تلگراف دیگری به رئیس جبهه صمود در سوریه نمودم. و اینجا هم وقتی سفیر لیبی آمده بود راجع به ایشان صحبت کردم. امیدوارم هرچه زودتر ایشان به لبنان مراجعت نمایند و به مبارزاتشان علیه اسرائیل ادامه دهند. من از این قضیه متأثرم و دعا می‌کنم که ختم به خیر شود. (صحیفه امام، ج ۵، ص ۱۸۶)

نه. ۷ اسفند ۲۸/۱۳۵۷ ربیع الاول ۱۳۹۹ - دیدار با عبدالسلام جلود

بسم الله الرحمن الرحيم - ما نگران سرنوشت امام موسی صدر هستیم و می‌خواهیم به محض بازگشت به لیبی به سرهنگ قذافی بگویید هر چه زودتر در مورد سرنوشت امام موسی صدر رسیدگی کند. [در پاسخ تقاضای هیأت لیبیایی که امام اجازه دهند سرهنگ قذافی برای عرض تبریک به ایران بیاید:] من فعلاً به قم می‌روم و این دیدار را به زمان دیگری موکول کنید. (صحیفه امام، ج ۶، ص ۲۵۷)

ده. ۴ اردیبهشت ۲۶/۱۳۵۸ جمادی الاول ۱۳۹۹ - دیدار با هیأت لیبیایی به سرپرستی عبدالسلام جلود

چیزی که، قضیه‌ای که برای ما و علمای ایران و سایر اقشار به طور معما درآمده است این فاجعه آقای صدر است. من و علمای ایران برای این فاجعه بسیار متأثر هستیم، و این برای ما یک معمایی است که این معما حل نمی‌شود الاً به دست دولت لیبی. ما این معما را می‌خواهیم که برادر ما «معمّر» و دولت حل کنند و

ناراحتیهای ما را به اتمام برسانند. من کراراً به وسایطی این معنا را تذکر دادم لکن الآن نیز اکیداً تذکر می‌دهم که این معنا در شَعْب ما و در بین علمای ما انعکاس سوئی دارد؛ و من میل ندارم که بین ملت ما و دولت شما یک سوء تفاهمی باشد. من از شما می‌خواهم که این معما را حل کنید و موجب راحتی ما را فراهم کنید. [پس از بیانات امام، نماینده هیأت توضیحاتی داد و امام پاسخ دادند:] بگویید مقصود من این نبود که به شما یا به دولت شما تهمت بزنم. مقصود من این بود که شما قدرت دارید که در این ممالکی که نزدیک شماست و ایشان رفته‌اند در آنجا- به قول شما - در آنجا فعالیت بکنید و این معما را برای ما حل کنید. ما هیچ گاه به برادران خودمان تهمت نمی‌زنیم و خلاف اسلام نمی‌کنیم لکن از شما می‌خواهیم حل این قضیه را، به [دلیل] اینکه شما قدرت این را دارید که این مسئله را حل کنید و از دولتهایی که ایشان رفته‌اند آنجا یک طور تحقیقاتی بکنید و ما مطلع بشویم. [امام خمینی پس از شنیدن سخنان نماینده هیأت لیبیایی فرمودند:] بله، من هم این معنی را می‌دانم لکن مهم این است که یک سوء تفاهمی بین ملتها و دولتهای اسلامی نباشد، ... و اینکه در این معنا طرح کردم، برای این بود که همین سوء تفاهم به واسطه فعالیتی که شما برای تحقیق این مطلب بکنید، رفع بشود و بین دولتین و ملتین تفاهم صحیح حاصل بشود؛ ... لکن [خواست] مهم ما این بود که رفع بشود این سوء تفاهم، و برادری ایران و لیبی محفوظ باشد... (صحیفه امام، ج ۷، صص ۱۱۹ - ۱۲۰)

یازده - ۱۷ اردیبهشت ۱۳۵۸/۱۰ جمادی الثانی ۱۳۹۹ - دیدار با سفیر سومالی

و اما راجع به آقای صدر؛ ما از آن وقت که نجف بودیم و این قضیه واقع شد تا وقتی که پاریس رفتیم و بعد هم به ایران آمدیم، دنبال این قضیه بودیم. آقای صدر در ایران متولد شده است و ایرانی است، با من سوابق زیاد دارد و بعد از اینکه ایرانی است، رفته است به لبنان؛ و ما علاقه داریم، هم به اینکه ایرانی است و هم به اینکه در لبنان رئیس مجلس شیعی بوده است. علاقه داشتیم به اینکه این معما را حل بکنیم و مکرراً با لیبی اتصال پیدا کردیم. بلکه آقای قطب‌زاده را یک دفعه فرستادیم به لیبی دنبال این مطلب. و بعد هم که اینجا آمدیم، هم سفیر لیبی که آمد پیش من، راجع به این مسئله صحبت کردم و هم نخست وزیر که آمد حل این معما را از ایشان خواستم. و مع الأسف تاکنون برای ما این معما حل نشده است. امیدوارم که با کوشش دولت ایران و سایر اقشار علاقه مند به اسلام، این معما حل بشود. (صحیفه امام، ج ۷، صص ۱۹۸ - ۱۹۹)

دوازده - ۳۰ اردیبهشت ۱۳۵۹/۵ رجب ۱۴۰۰ - دیدار با محمد مهدی شمس الدین (نایب رئیس مجلس عالی شیعیان لبنان) و اعضای کادر مرکزی جنبش امل

آقای «صدر» یک مردی است که من می‌توانم بگویم او را بزرگ کرده‌ام. [او] به منزله یک اولاد عزیز است برای من و من امیدوارم که ان شاء الله ایشان با سلامت برگردند به محل خودشان، و بسیار مورد تأسف است که ایشان را ما الآن نمی‌بینیم در بین خودمان. (صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۳۱۸)

ما امیدواریم که یک روزی با جنابعالی، با آقای آسید موسی صدر- سلمه الله تعالی- در قدس با هم نماز بخوانیم ان شاء الله. و ما مأیوس نیستیم. (صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۳۲۳)

سیزده - ۶ شهریور ۱۳۵۹/۱۷ شوال ۱۴۰۰ - در جمع خانواده امام موسی صدر

بسم الله الرحمن الرحيم. - آن چیزی که همه مطالب را آسان می‌کند این است که ما و ملت ما و آقای صدر - سلمه الله تعالی - به دنبال مکتب، یک گرفتاری پیدا کردیم. وقتی که مسئله، مسئله وظیفه است، وظیفه ما این است که برای اسلام خدمت بکنیم و در این وظیفه، اگر هر مقداری که موفق به اجرای آن اموری که در نظر داریم بشویم، این یک خیری است فوق اصل خیر و اگر موفق نشویم، اصل خیرش که عبارت از این است که ما در راه خدمت به اسلام و مکتب هستیم، آن جایی نمی‌رود. آقای صدر را، که من سالهای طولانی دیده‌ام، بلکه باید بگویم من بزرگ کردم ایشان را، من فضایلشان را می‌دانم و خدمتهایی هم که بعد از آنکه به لبنان رفته‌اند کرده‌اند، آن را هم می‌دانم و آنچه که لبنان احتیاج به ایشان دارد، باز آن را هم می‌دانم. من امیدوارم که ان شاء الله، ایشان برگردند به محل خودشان و مسلمین آنجا از ایشان استفاده کنند. همین حالا هم که ایشان می‌گویید، که شواهد داریم که در لیبی هستند، همین امر، در راه خدمت به مکتب و خدمت به اسلام است. این هم برای ایشان عبادت نوشته می‌شود. برای ماها هم این اموری که واقع می‌شود، باید سهل باشد، از باب اینکه در راه اسلام است .... این یک شیوه‌ای بوده است که از اول، اولیای اسلام داشتند و در راه هدف خودشان حبس رفته‌اند و کشته شده‌اند و زجر کشیده‌اند. آقای صدر حالا دو سال است که در حبس هستند، لکن جدّ ایشان هفت سال می‌گویند مسلم بوده، احتمال چهارده سال هم هست ..... وقتی که تاریخ انبیا را ملاحظه کنید، می‌بینید که سرتاسر تاریخ انبیا مجاهده و زحمت و تعب بوده است، لکن آنها خوش بودند به اینکه در خدمت آن هدفی که دارند بودند و این، هم مایه افتخار شماست و [هم] خانواده آقای صدر

که یک فرد لایقی که خدمت می‌کرد، در راه خدمت رفتاری‌ای پیدا کرده است. من امیدوارم که این رفتاری آمدش زود سر بیاید و من دعای به ایشان می‌کنم و خواهم کرد و امیدوارم که زودتر ان شاء الله، ایشان خلاص بشوند و برگردند ... من از خدای تبارک و تعالی مسئلت می‌کنم که ما را و شما را دلخوش کند به اینکه ایشان برگردند پیش ما و به خدمت خودشان ادامه بدهند. ان شاء الله، خداوند به همه عائله ایشان در این فراق صبر بدهد و چشم همه را به وجود ایشان ان شاء الله، روشن کند تا ایشان برگردند و به خدمت به مکتب موفق بشوند و شیعه‌های لبنان هم از وجود ایشان استفاده نکنند، بلکه همه مسلمانها، ان شاء الله ..- والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته. (صحیفه امام، ج ۱۳، صص: ۱۶۶ - ۱۶۹)

چهارده - ۲۹ بهمن ۱۳۵۹ / ۱۲ ربیع الثانی ۱۴۰۱ - دیدار با خانواده‌های شهدای کشورهای اسلامی

ما شریک غم شما هستیم در اینکه از آقای موسی صدر بی‌اطلاعم. (صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۱۳۸)

پانزده - ۱۰ تیر ۱۳۶۰ / ۲۸ شعبان ۱۴۰۱ - دیدار با کادر رهبری امل

من از اینکه آقای موسی صدر در بین شما نبوده است متأثرم. او مثل فرزند من است. او یک بازوی قوی برای اسلام بود. (صحیفه امام، ج ۱۵، ص ۵)

شانزده - ۶ آبان ۱۳۶۰ / ۲۹ ذی الحجه ۱۴۰۱ - دیدار با اعضای سازمان جنبش امل

آقای موسی صدر فرزندی از فرزندان من است. من برای او متأثر و متأسفم و اقداماتی هم، چه در نجف و چه در ایران، نموده‌ام و امیدوارم هرچه زودتر او را در بین خودمان ببینیم. (صحیفه امام، ج ۱۵، ص ۳۳۹)

این سخنان صریح و ستایش‌آمیز امام خمینی در باره امام موسی صدر و ایشان را بارها فرزند خود و اولاد عزیز و بزرگ شده به دست خود شمردن و فردی لایق و مورد علاقه خود و شیعیان و بل مسلمانان لبنان خواندن و اظهار سابقه طولانی آشنایی و آگاهی از فضایل و خدمات ایشان کردن و بارها ابراز نگرانی و تأثر و تأسف نمودن از ربوده شدن ایشان و پیگیری چشمگیر برای حل این مشکل و ابراز امیدواری برای بازگشت

همراه با سلامت ایشان برای ادامه خدمت قابل جمع با پنداره هیچ نوع همراهی نداشتن با انقلاب، اهمیت چندان قائل نبودن برای نهضت، و موافق نبودن امام موسی با مبارزات نیست. اگر امام موسی صدر آن گونه بود که در این مصاحبه معرفی شده است نمی توانست اینگونه مورد علاقه امام خمینی رحمه الله علیه باشد. تبیین چرایی شکل گرفتن این تلقی نادرست در باره امام موسی صدر موضوع دیگری است که در جایی دیگر باید به آن پرداخته شود. روشن است که نادرست دانستن مطالب ارائه شده در مصاحبه آقای خوئینی ها الزاما به معنای یکسان دانستن کامل مشرب و منش امام موسی صدر با همه طرفداران انقلاب نیست و این هم موضوعی دیگر و شایسته پرداختن در جایی دیگر است.

MohsenAlviri@ ۱۳۹۷/۱۰/۲۷